

YAVUZ SULTAN SELİM DÖNEMİ VE BURSA

EDİTÖR:

Doç. Dr. Nilüfer Alkan Günay

**OSMANGAZİ
BELEDİYESİ**

BURSA

OSMANGAZİ BELEDİYESİ YAYINLARI

Ulubatlı Hasan Bulvarı No: 6 Santral Garaj / Bursa

Tel: 0.224.444 16 01 Faks: 0.0224.270 70 63

www.osmangazi-bld.gov.tr

Yavuz Sultan Selim Dönemi ve Bursa

Yayın Kurulu:

Prof.Dr. Özer Ergenç

Prof.Dr. Yusuf Oğuzoğlu

Prof.Dr. İlhan Genç

Proje Koordinatörü:

Kenan Kır

Osmangazi Belediyesi Kültür ve Sosyal İşler Müdürü

Organizasyon Sorumlusu:

Mehmet Uzun

Osmangazi Belediyesi Kültür ve Sosyal İşler Müdürlüğü

ISBN 978-975-2406-08-7

1. Basım: Nisan 2018

2. Basım: Şubat 2019

Kapak / İç Düzen:

Gaye Kitabevi

Baskı:

Deren Matbaacılık Ambalaj San. ve Tic. Ltd. Şti.

Beylikdüzü OSB Mah. Orkide Cad. No: 9/Z Beylikdüzü – İstanbul

Tel: 212 875 48 86

Sertifika No: 34011

I. Selim*

Halil İnalçık**

Resmi belgelerde Selimşah olarak geçen, Yavuz ya da Gaddar takma adıyla bilinen, 7 Sefer 918/24 Nisan 1512'den 8 Şevval 926/21 Eylül 1520'ye kadar hüküm sürmüş, Doğu Küçük Asya'nın, Suriye'nin ve Mısır'ın fatihi ve ilk defa Mekke ve Medine'nin hizmetçisi olarak adlandırılan 9. Osmanlı sultanıdır.

Taht Mücadelesi, 1509-1513

Bayezid'in üç oğlu Korkud, Ahmed ve Selim arasında geçen acımasız taht mücadelesinin şartlarını ve doğasını anlamak için, Türk-Moğol halklarının hükümlerinin yalnızca Allah tarafından bahşedildiğine ve bir sonraki tahtta olacak kişinin kim olacağını hiç kimsenin belirleyemeyeceğine katı bir şekilde inandıklarını aklımızda tutmamız gerekir.

Gerçekten de, taht boşaldığında başkente ilk gelebilen ve hazinenin kontrolünü ele alabilen şehzade hükümdar olarak tanınmada en yüksek şansa sahip olurdu. Bu yüzden, yönetimde olan sultanın oğullarının her biri İstanbul'a en yakın valiliği elde etmeye çalışırdı. İslam hukuku ve güzel sanatlardaki uzmanlığı ile saygı duyulan bir aydın olan Korkud Osmanlı hükümdarı olmak için daha az uygun olarak düşünülüyordu. Osmanlı kaynaklarında adil ve cömert olarak tanımlanan Ahmed başlangıçta şehzadelerin en popüler olanıydı ve Sadrazam Ali Paşa dâhil devlet büyüklerinin çoğu ve alimler onun başarıya ulaşmasını istiyorlardı. Üç şehzadenin en küçüğü olan Selim 875/1470-1'de şehzade Bayezid (II. Bayezid) ve Dulkadiroğulları hükümdarı Alaüddeve'nin kızı Ayşe'nin oğlu olarak Amasya'da dünyaya geldi. Taht için rekabet 1509'da başladığında,

* İngilizce aslından Türkçeye çeviren Dr. Fulya Dövençi Karakoç

** Prof. Dr. Halil İnalçık'ın bu makalesi, *The Encyclopaedia of Islam*, New Edition, Brill, Leiden, 1997, ss.127-131'de yayımlanmıştır. (Çevirenin Notu)

Ahmed İstanbul'a en yakın olan Amasya'da vali iken Korkud uzak Antalya *sancağında* ve Selim en uzak olan Trabzon *sancağında* vali idi.

1509'da hasta ve yaşlı bir adam olan II. Bayezid'in sadece imparatorluğun doğu sınırlarında değil aynı zamanda Anadolu içindeki Türkmen sempatizanları ile birlikte gerçekleştirdiği faaliyetlerle Osmanlılara karşı ciddi bir tehdide dönüşen İran Şahı Şah İsmail'e karşı imparatorluğun ordularına liderlik yapamayacağına inanılıyordu.

1507'de, Şahın Dulkadiroğlu beyliğini istilası sırasında Osmanlı topraklarından geçmesi ve Osmanlı tebaası olan Türkmenleri ordusuna katması Osmanlı hükümlerini cüretkâr bir şekilde ihlal etmesi olarak düşünüldü. Bayezid açık bir çatışmadan kaçınmasına rağmen, Trabzon'dan gelen Selim inisiyatifi eline aldı ve misilleme olarak Bayburd ve Erzincan'a kadar Şahın bölgesine akın düzenledi. İstanbul'da bu olay bir başkaldırma olarak yorumlandı ve sultan ile oğlu arasında ilk gerilime neden oldu. İtaatkâr tutumu ile Şehzade Ahmed sultan ve sadrazam tarafından kayırılırken Selim saldırgan politikanın sembolü haline geldi. Bununla birlikte, Selim tahtı koruma kaygısında olmadığını fakat derdinin imparatorluğu içine düştüğü tahribattan kurtarmak olduğunu beyan etti. Babasının pasifliğini açıkça eleştirerek, kendisini kâfirlere ve aynı zamanda Hıristiyanlara karşı olan savaşın şampiyonu olarak gösterdi. Daha Trabzon'da iken komşu Gürcistan'a akınlar düzenlemişti. Politik propaganda olarak kullanılan sınır savaşları (gaza) ona yeniçeriler, tımarlı sipahiler ve Rumeli'deki akıncılar arasında itibar kazandırdı. Bu askeri sınıflara terfi etme, daha değerli tımarlar ve ganimet fırsatlarını veren askeri seferlerdi. Gerçekte, bu Selim için bir hayatta kalma çabasıydı çünkü kardeşlerinden biri sultan olursa onun ve oğlu Süleyman'ın hayatları riske girebilirdi. Taht boşaldığında İstanbul'a ulaşmak için çok az şansı olduğundan dolayı valiliğinin Rumeli'deki bir valilik ile değiştirilmesinde ısrar ediyordu.

Bu stratejide, ilk başarısı Süleyman¹ için Kefe valiliğini garanti altına almak oldu (Ağustos 1509). Bayezid'in hasta olduğunun ve şehzade Ahmet lehine tahttan çekilmeye hazırlandığının haberi ona ulaştığında, Korkud ve Selim aniden sancaklarını terkettiler ve Korkud Tekke'den Manisa'ya Selim ise Trabzon'dan Kefe'ye hareket ettiler. Gerçekten de, Bayezid Ahmed'i veliaht olarak uygun görü-

¹ Şehzade Süleyman (Ç.N)

yordu ve bunu bir toplantıda açıkça ifade etti. Kefe'den gelen I. Selim görünüşte "kafirlerle" savaşmak için Tuna *sancağına* vali olarak atanmakta ısrar etti. İsteği reddedildiğinde 3,000 adamın başında olarak Tuna'yı geçti ve Edirne'ye doğru yürüdü (Mart 1511). Ali Paşa, Sultana, Selim'i asi ilan ettirdi ve Bayezid 15,000 kişilik bir orduyu Edirne'ye yolladı ve aynı zamanda tüm Rumeli birliklerinin orada kendisine katılmasını emretti. Bu buhranla aynı anda, Şah İsmail'in Teke'deki halifelerinden biri² imparatorluğun karmaşık durumundan faydalanarak isyan etti ve fanatik kızılbaş destekçileri ile birlikte üzerine yollanan imparatorluk birliklerini bozguna uğrattı (Mart 1511 başlarında). Korkud ve Ahmed bu kritik durumdan sorumlu tutuldular ve bu durum ileride Selim'in durumunu güçlendirdi. Bu koşullar altında, Bayezid en sonunda Selim'e Semendere valiliğini vermeyi kabul etti. Ayrıca, Sultan "sağ olduğu sürece oğullarından hiçbirine sultanlığı bırakmayacağına" dair yemin etti ve "öldüğünde ondan sonra kimin geleceğine ancak Allah karar verecektir" dedi. Selim'i pasivize ettiğini düşünen Bayezid İstanbul'a döndü (24 Ağustos 1511). Ahmed babası ile Selim arasındaki anlaşmayı öğrendiğinde Selim'in tahtı ele geçirecek kadar güçleneceğinden korktu ve bu yüzden bizzat kendisi Anadolu'da isyan çıkarmakla tehdit etti. Rumeli'deki birlikleri kendi sancağı altında Eski-Zagra'da toplamaya çalışan Selim Bayezid'in aslında Ahmed'i İstanbul'a çağırılmayı ve tahta oturtmaya karar vermiş olduğu haberini duydu. Fakat ondan sonra Sadrazam Bursa'yı ele geçirmekle tehdit eden Şah Kulu'nu bastırmak için 4,000 yeniçeri ile birlikte alalecele Anadolu'ya geçmek zorunda kaldı (Mayıs 1511). Şah Kulu'nu bertaraf etmenin verdiği güvenle Sadrazam ve Ahmed zaferden sonra Ahmed'i sultan ilan etme üzerinde detaylı plan yapmaya başladılar. Bu plandan haberdar edilen Selim aniden döndü ve 30,000 kişilik Rumeli ordusunun başında olarak Edirne'yi işgal etti (Rebitulevvel 917/Haziran 1511) ve orada sultan sıfatıyla hareket etti. Bu hoş görülmeyecek isyana açık bir davranıştı ve Bayezid 40,000 asker ve topçudan oluşan bir ordunun başında alalecele asi oğlunu Çorlu yakınlarındaki savaş alanında karşılamak üzere harekete geçti (8 Cümadelülâ/3 Ağustos 1511). Yenildikten sonra Selim Kefe'deki oğlu Süleyman'a katıldı. Yaklaşık aynı zamanda, hem Ali Paşa hem de Şah Kulu orta Anadolu'da kanlı bir savaşa tutuştu. Sadrazamın ölümüyle birlikte Ahmed sultanlık yolundaki en önemli destekçisini

² Şah İsmail'in dedesinin ve babasının şeyhlik yaptığı Güney Azarbaycan'daki Erdebil'de bir tekke vardı. (Ç.N)

kaybetti. Ahmed ondan sonra Anadolu birlikleri ile birlikte Bursa'yı işgal etmek ve Selim'le karşılaşmakla tehdit etti. İmparatorluk bir iç savaşın eşiğindeydi. Ahmed'in destekçileri sultanı mümkün olduğunca çabuk bir şekilde Şehzade Ahmed'i İstanbul'a davet etmeye zorladı. Fakat, yeni Sadrazam Hersek-oğlu Ahmed aynı fikirde değildi. Yaşlı Sultan³ Ahmed'i ordunun başında Selim'e karşı yürüme için İstanbul'a davet etti (26 Cümadelahire 917/21 Eylül 1511). Fakat yeniçeriler Selim lehine isyan ettiler ve sultan teslim olmak zorunda kaldı ve Ahmed' in sancağına dönmesini emretti. Artık açıkça isyan etmiş olan Ahmed kendisine yardım etmeye söz veren Osmanlı karşıtı Türkmen kabilelerin bulunduğu Karaman valiliğini işgal etti. Şah tarafından gönderilen (Mart 1512) Nur Ali komutası altındaki Safevi yandaşı Türkmenler Tokat bölgesinde isyan ettiler. Baskı altında olan Bayezid hemen Selim'i İstanbul'a davet etmeye karar verdi (Mart 1512). Çünkü artık herkes onu bu kritik durumla başa çıkabilecek tek lider olarak düşünüyordu. Kapıkulu birliklerinin ve Rumeli ordusunun desteğinden emin olan Selim çoktan Kefe'den İstanbul'a doğru yola çıkmıştı. Bu esnada, Selim'in muhalifleri tarafından cesaretlendirilmiş olan Korkud İstanbul'a geldi ve geriye kalanların çoğunluğu Selim'in tarafında olmasına rağmen yeniçerilerin desteği ile tahta oturdu (Nisan 1512 başlarında). 2 Safer 918/19 Nisan 1512 tarihinde İstanbul'a gelen Selim Korkud dahil bir çok yüksek rütbeli tarafından selamlandı. Yaşlı sultanın halen daha tahttan çekilmeye niyeti yoktu. Fakat Selim saraya yeniçeriler eşliğinde geldiğinde Bayezid tahttan çekilmek zorunda kaldı. Görevden alınan Sultan (birkaç ay sonra) Dimetoka yolunda Hafsa yakınlarındaki Abalar köyünde vefat etti (25 Rebiyulevvel 918/10 Haziran 1512). Ölüm nedeni Menavino ve Jennabi tarafından şüpheli olarak rapor edildi fakat Venedik kaynaklarında bunu kanıtlayan hiçbir ipucu yoktur (von Hammer, *GOR*, iv, 86).

Artık ulemanın ve yüksek rütbelilerin biatını almış ve hazinenin ve Kapıkulu birliklerinin kontrolünü ele geçirmiş olan Selim imparatorluğun tek yasal hükümdarıdır. Selim'in iktidarının gerçekliğinin farkına varan Ahmed ondan Anadolu valiliğini istedi ve fiilen kendi adına valiler atamaya başladı, Askerlere sancağı altında toplanmalarını emretti ve dikkatini Tokat-Sivas bölgesinde ve Toroslarda isyan eden Türkmen aşiretlere çevirdi. Ordusunun başında Anadolu'ya geçen Selim Ahmed'in oğlu Alaaddin'i Bursa'dan sürdürdü (15 Cümadelülâ 918/29 Haziran 1512) ve ardından Ankara'ya

³ Sultan II. Bayezid (Ç.N)

hareket etti. Selim ve askerleri Şehzade Ahmed ve oğullarını buradan da sürdüler. Onlar da kaçarak Şah İsmail'den yardım istediler.

Artık Şah ile doğuda önemli bir savaşta karşılaşabilmek için Selim geride bıraktığı sultanlık iddiasındaki tüm olası rakiplerini yok etmek zorundaydı. Bu yüzden ölen kardeşlerinin Bursa'ya sığınmış olan 7 ila 21 yaş arası beş oğlunun idam edilmesini emretti. Bundan sonra, Selim 10,000 adamın başında olarak kardeşi Korkud'a Manisa'daki sarayında sürpriz bir ziyarette bulundu ve onu yakalayıp öldürdü. Bu esnada, Ahmed Amasya'ya dönmüştü ve 1512-13 kışında Selim'in ordusu ile Yenişehir ovasında karşılaştı (27 Muharrem 919/15 Nisan 1513). Ahmed yenildi, yakalandı ve boğuldu. Oğlu Osman aynı kaderi paylaşırken diğer oğlu Murad İran'da Şah İsmail ile birlikte baba mirasını kurtarmaya hazırlanıyordu.

Şah İsmail'e Karşı Savaş

İsmail'e karşı yürümeden önce, Selim öncelikle kendisi kardeşi Ahmed'le meşgul olduğu sırada doğu vilayetlerinde isyan çıkaran Kızılbaşlarla ilgilenmesi gerekiyordu. Ahmed'in oğlu Murad Şah'ın desteğiyle bölgeyi işgal etmeye hazırdı. Selim şüpheli Kızılbaşları tespit etmek için bir çalışma başlattı ve 40,000 şüpheliyi ya hapse attırdı ya da idam ettirdi.

Ayrıca, Selim, Şah'ı İran ipeği ticaretinden elde edilen ana nakit gelirden yoksun bırakmak için o dönem için alışıldık olmayan tedbirler de aldı. 1514 baharında, İran'dan Osmanlı topraklarına ve Avrupa'ya giden bütün ipek trafiğine kapsamlı bir ambargo koyulmasını emretti. Daha sonra, ambargoyu Arap topraklarını içine alacak şekilde genişletti ve bu da Memluklerle ilave bir sürtüşmeye neden oldu. Herhangi bir İranlı, Arap veya Türk elinde İran ipeği ile yakalanırsa elindeki mallar alınacak diye ilan etti ve 1518'de Osmanlı topraklarında ham ipek satışı tamamıyla yasaklandı.

Şah'la karşılaşmaya giderken Erzincan'da yeniçeriler homurdanmaya başladılar fakat Selim onların sözcüsü olan vali Hemdem Paşa'yı cellada göndermekte tereddüt etmedi. Şah İsmail Türkmen Kızılbaş ve Selim karşıtı Anadolu valilerinin kendisine katılacakları konusunda ikna edildi ve böylece 1514 Ağustos'unun ortalarında Tebriz'in çayırılık topraklarından Selim'le Çaldıran'da⁴ karşılaşmak

⁴ Çaldıran Van yakınlarındadır. (Ç.N)

Osmanlı zaferinin önemli bir sonucu Doğu Anadolu'daki Erzincan'dan güneye doğru Diyarbakır ve Kuzey Irak'a kadar olan bölgedeki Şah'a ait mülkleri Türklerin fethetmesiydi. Kızılbaşların kalesi Kemah, Erzincan ve Fırat vadisi kavşağındaki kilit konumdaki müstahkem mevki, 5 Rebiyulevvel 921/19 Mayıs 1515'te Selim tarafından alındı. Şah'ın Kızılbaş Türkmen valileri ve garnizon komutanları Osmanlılara karşı sert bir direniş gösterirken diğer tarafta Kızılbaş hâkimiyeti altında yaşayan ve soydan gelen baba miraslarını kaybeden Sünni Kürt beylerinin çoğu boyun eğdiler. Eski Akkoyunlu saraylarında ulema olan ve Kürt beylerine yakınlığı ile tanınan İdris Bitlisi'nin faaliyetleri vasıtası ile ve onların geçmişten gelen haklarını resmî belgelerle tanıyarak Selim bu Kürt beylerini kendi tarafına çekmek için uzlaştırıcı bir politika izledi. İdris'in boyun eğen beyler listesinde İranlılara ve onların müttefiklerine saldırılara başlayan Suran, İlmadiyye ve Bukthi aşiretleri vardı. Aynı bölgelerde, İsmail tarafından sürgün edilmiş Akkoyunlu⁵ şehzadeleri de Osmanlılarla işbirliği yaptılar. 1515'de İran kuvvetleri Diyarbakır'ı kuşatma altına aldılar. Buradaki nüfus Şah İsmail'e ayaklandı.⁶ Diyarbakır yöresindeki Osmanlı egemenliği Bıyıklı Mehmet Paşa tarafından sağlandı. Bunun üzerine, Ergani, Sincar, Çermik ve Birecik kaleleri teslim oldular. Mardin, Hasankeyf, Ruha, Rakka ve Musul da daha sonra 1516'da Osmanlı egemenliğine girdiler.

Dulkadiroğullarının Fethi

1514'te Şah'a karşı ilerleyen Selim'in ardı kuvvetleri vasalı Dulkadiroğlu Alaüddeve tarafından Halep'te toplanan Memluk sultanı tarafından tehdit edildi. Alaüddeve Sultan Kansu Gavri'nin talimatı üzerine Osmanlı ordusuna bölgesinden giden gıda tedariklerini engelledi. Önceki Dulkadir Beyi'nin oğlu Ali b. Şahsuvar artık Selim'in hizmetindedir ve onun desteğini alarak Çaldıran'dan sonra babasının topraklarını işgal etmeye başlamıştır (kış 1514-15). Kansu Memluk bölgesinin tecavüze uğramasını protesto etti fakat Kemah düştükten sonra Selim bu Türkmen beyliğini imparatorluğuna kat-

⁵ Oğuzların Bayındır boyundan olan Akkoyunlular Timur hareketinden sonra Musul-Harput arasındaki toprakların hakimi olmuşlardı. Diyarbakır'da doğan Akkoyunlu Uzun Hasan Bey'in Türkçe şiirleri vardır. Fatih, 1473 Otlukbeli savaşını kazanınca Uzun Hasan Bey Güney Azerbaycan'a çekilmişti. (Ç.N)

⁶ Bu ayaklanmada Şah İsmail'in Şii siyaseti sebep teşkil etmemiştir.

maya karar verdi. Alaüddevele Ali tarafından öldürülerek Kadiroğulları Beyliği ortadan kalktı. (29 Rebiyulahir 921/12 Haziran 1515)

Memluklere Karşı Yapılan Sefer

Selim'in İran'a karşı yaptığı seferde Kansu tarafsız kaldı ve Selim onu sıkıntıya sokmamak için üzerine düşeni yaptı. Fakat Çaldıran'dan sonra Memlukler eğer Selim tekrar Şah'a saldırırsa Selim'e arkadan saldıracaklarına dair Şah'a söz verdiler. Dulkadiroğlu beyliğine karşı yapılan Osmanlı faaliyetleri düşmanlıkları kaçınılmaz kıldı. Selim savaş başlamadan önce Arapları ve Emirlerin bazılarını kendi tarafına çekmek için Memluklerin Çerkezlerin uzak bir kolu olduğunu ve Arap nüfusun büyük bölümüne hükmettiklerini ve onlara zulmettiklerini ilan ederek bir dizi önlem aldı. Gerçekten de Halep halkı Osmanlıları şehirlerinde ağırlamaya söz verdiler. Suriye şehirleri ticari olarak Bursa pazarına bağlı iken Memluklerin Arap tüccarlarını Hindistan ile olan ticaretlerinde o sıralarda Kızıldenizde Mekke ve Medine'yi ele geçirmekle tehdit eden Portekizlilere karşı korumakta güç yettirmedikleri açık bir şekilde ortaya çıktı. 1510'da Kansu Süveyş'te bir filo inşa etmek için bizzat sultandan yardım istedi ve Osmanlı uzmanları ve paralı askerleri çok geçmeden Süveyş, Cidde ve Yemen'e gittiler. Halep Valisi Hayır Bey ve Şam Valisi Canberdi Gazali Osmanlılarla gizli ilişkiler kurdular ve daha sonra Selim Memlukler tarafından verilen birçok ödül sözünü gelecek Osmanlı yönetiminde istihdam sözü vererek boşa çıkardı.

Memlukler Osmanlıların Mısır'ı denizden işgal etmesinden korkuyorlardı. Gerçekten de, Osmanlının tersanelerde yeni savaş gemileri inşa etme faaliyetleri 1515 yılında yoğunlaşmıştı. Her zaman hazırlıklarının kafir Şah'a karşı olduğunu belirten Selim Kansun'un İsmail ile ittifak ederek Osmanlı sultanının İran'daki sapkınlığın kökünü kazıma çabalarını engellemeye çalıştığını iddia ediyordu. Selim'in bu Sünni Müslüman hükümdara karşı yapacağı seferini onaylatmak için aradığı fetva Memluklerin Müslümanlara karşı yaptığı baskı ve adaletsizliklere vurgu yapıyordu. Kansu buna karşılık olarak Osmanlı Sultanının Müslümanlara karşı ordusunda Hıristiyan askerleri kullandığını iddia etti. Kansu'nun Osmanlı'dan Dulkadiroğlu bölgesini resmi olarak boşaltmasını istemesi üzerine savaş ilan edildi. Selim Malatya'da Memluk bölgesine girdi (Temmuz sonu 1516) ve iki ordu Halep'in 40 km kuzeyindeki Mercidabık ovasında

25 Recep 922/24 Ağustos 1516'da karşılaştı.⁷

Burada da birbirine zincirle bağlı 300 savaş arabası ve ateşli silah üstünlükleri ile Osmanlı *wagenburg* taktikleri savaşın sonucunu belirledi. Kansu ölenler arasındaydı. Hayır Bey Halep'i teslim etti ve 1522'de Osmanlının Mısır valisi olarak ölene kadar Osmanlılara sadakatle hizmet etti. Selim onsekiz gün sonra Halep'ten ayrıldı ve 1 Ramazan 922/28 Eylül 1516'da Şam'a ulaştı ve kış aylarını orada geçirdi. Vezirleri Mısır'a yapılacak bir sefere karşı olmalarına rağmen; Selim, Hayır Bey ve diğer Arap liderleri tarafından yeni seçilmiş olan Memluk Sultanı Tumanbay'a karşı harekete geçirildi ve Mısır'ın işgali için hazırlık yapılmasını emretti. İstanbul'a imparatorluk filosunun Mısır'a hareket etmesi için bir emir gönderildi. Asıl sorun Osmanlı ordusunun nasıl Sina çölünü üzerinden Mısır'a ulaştırılacağı, orduya su tedarikinin nasıl sağlanacağı idi. Bu sebeple 15,000 devenin taşıyacağı 30,000 su torbası hazırlandı. Tüm Müslüman toprakları yönetimi altına alma kararını açıklayan Selim Tumanbay'ı kendisini hükümdar olarak tanımaya davet etti; tabii ki bu davet reddedildi. Mısır yolunda Osmanlılar ilk zaferlerini Canberdi komutasındaki Memluk kuvvetlerine karşı Gazze yakınlarında kazandılar (27 Zilkade 922/21 Aralık 1516). Önde gelen Bedevi şefleri Selim'e boyun eğdiler. Osmanlı ordusu ile karşılaşmak için Tumanbay Ridaniye'de topraklarla ve hendeklerle güçlendirilmiş güçlü bir savunma hattı hazırlamıştı. 29 Zilhicce 922/22 Ocak 1517'de ana kuvvetleri ön cepheden saldırırken, Selim Tumanbay'ın güçlendirilmiş karargâhının etrafını kuşatarak Memlukleri şaşırttı. Savaşın ilk saatlerinde, ağır Memluk süvarilerinin şiddetli atağı Osmanlı hatlarını sarstı. Fakat burada da savaşın sonucunu Osmanlı'nın Memluk süvarilerinin saldırısını önleyen ateşli silah üstünlüğü belirledi. İlk Osmanlı kuvvetleri 3 Muharrem 923/26 Ocak 1517'de Kahire'ye girdiler. Tumanbay ve kaçmayı başaran Çerkesler Selim'in *aman* teklifini redderek Kahire sokaklarında ateş etmeye devam ettiler. Tumanbay birliklerini Nil'in batı kıyısında topladı. Fakat Selim Nil'i geçmeye karar verdi ve direnişi kırdı. Tumanbay yakalandı ve idam edildi (15 Nisan 1517). Kahireliler Selim'i yasal hükümdarları olarak tanıdılar fakat ancak şehrin emin olduğuna inandıktan sonra şehre girdi (23 Muharrem 923/15 Şubat 1517). Kahire içindeki ve dışındaki çarpışmalarda öldürülen veya idam edilen Çerkeslerin sayısı yaklaşık olarak 50,000 ila 60,000 civarında idi (bakınız Feridun, i, 427-49; Ibn Tulun, ii, 44-7'deki *fetihnameler*).

⁷ Mercidabık, Kilis yakınlarındadır. (Ç.N)

Memluk sultanlığının düşmesinin ardından Mekke ve Yemen Şerifleri dahil bağımlı Arap toprakları Selim’i tanıdılar. Selim kalan Memlukleri ve Arap *şeyhlerini* Osmanlı yönetimi ile uzlaştırmayı başaran Hayır Bey’i Osmanlı’nın Mısır valisi olarak atadı. 26 Şaban 923/13 Eylül 1517’de Kahire’den ayrılışından önce Selim “sorun çıkaracağı” düşünülen aralarında son Abbasi halifesi el-Mütevekkil ve birçok esnafın da bulunduğu 800 Kahireliyi deniz yoluyla İstanbul’a gönderdi. Şam ve Halep’teki uzun süreli kalışlarında kendini Suriye’yi tipik bir Osmanlı eyaleti olarak organize etmekle meşgul etti. Valiler, nüfus ve gelirleri kayıt altına almak üzere mesaha memurları atadı. Canberdi’yi Şam valisi olarak atadı (5 Safer 924/16 Şubat 1518) ve Nasır el-Din Muhammad İbn el-Hanas’a çeşitli iktalarla birlikte bir *sancak* verildi; Lübnan’ın Osmanlı Sultanı’nın kontrolüne bırakılması Selim Tumanbay’la savaşa giderken onaylanmıştı. Fakat daha sonra Osmanlı valileri ile anlaşmazlığa düştü ve bu onun yok edilmesine neden oldu.

Selim’in İslam Dünyasında Üstün Olma İddiası

Halife unvanı Osmanlı ilk olarak ortaya çıktığında Müslüman hükümdarlar arasında yaygın olarak kullanılıyordu. Bu unvan o zamanlar Abbasilerde olduğu gibi dünyadaki tüm Müslüman *ümme-tinin* üzerinde bir egemenliği temsil etmiyordu. Bununla birlikte, 1258’den sonra Mekke ve Medine’yi ve ayrıca Abbasi halifelerini korumaları altına alan Memluk sultanları Müslüman hükümdarlar arasında bir üstünlük iddiasında bulundular. Mercidabık’taki zafereinden hemen sonra Selim kendini Memluklerin halefi olarak düşünmeye başladı ve onların *Mekke ve Medine’nin Hizmetçisi* unvanını üstlendi.⁸ Tarihçi İbn-i Tulun buna Şam’daki bir Cuma *hutbesinde* tanıklık etti. Selim’in adı *el-İmam el-adil* (Adil İmam) ve *Sultan el-Harameynü’ş-Şerifeyn* (Mekke ve Medine’nin Sultanı) unvanları ile birlikte söylendi. Fakat hiçbir çağdaş kaynak bir törende el-Mütevekkil’in halifelik haklarını resmi olarak Selim’e devrettiği öne sürülen olayı onaylamamıştır. Çağdaş Arap kaynaklarında, el-Mütevekkil’den her zaman *el-Halife*, *Emirü’l-Müminin* (Müminlerin Emiri) olarak ve Selim’den ancak ondan sonra *Malik er-Rum* (Rum’un Sahibi) olarak bahsedilir (926/1519: İbn Tulun, ii, 78, 91). Geleneğe ve *alimlerin* yorumuna göre, Memluk sultanı veya Selim

⁸ hâdim’ül-haremeyn-iş-şerifeyn (Ç.N)

kendi başına el-Mütevekkil'in yerine geçme iddiasında bulunmazdı. Çünkü onların soyu Peygamberin kabilesi Kureyş'ten gelmiyordu. Bununla birlikte, son Memluk sultanının halefi olarak Selim İslam dünyasında üstünlük iddiasında bulundu; Şirvanşah'a gönderdiği bir mektupta Allah'ın onu sapkınlığa düşmüş olanlarla savaşması, gerçek İslam kanunlarına göre düzeni kurmak ve Müslümanlar için Hac yollarını korumakla görevlendirdiğini iddia etmişti (Feridun, i, 439-45). Portekizliler Kızıldeniz'e girdiğinde ve Mekke ve Medine'yi ele geçirme olasılığı ile tehdit ettiğinde, İslam'ın korunması Müslümanlar için ve özellikle Araplar önemli bir mesele haline gelmişti. Kendilerini "gazilerin başta geleni" olarak sunan Selim ve halefi Süleyman dünyadaki tüm Müslümanların koruyucuları olduklarını iddia ettiler. 1526'da Süleyman "yüce hilafetin varisi" unvanını kullandı.

Doğudaki gelişmelerin onu meşgul ettiği sırada Selim batıdaki Hıristiyan milletlerle, özellikle Venedik ve Macaristan'la barışı sürdürmeye çalıştı. 17 Eylül 1517'de Venedik'in Kıbrıs için Memluklere ödediği 8,000 düka altını vergiyi bundan böyle Osmanlı sultanına ödeme ilave koşulu ile Venedik kapitülasyonlarını Kahire'de yeniledi. Selim'in Hıristiyan milletlere karşı olan diplomasisi bütün yönleriyle başarılı idi. Papa 10. Leo'nun bir Avrupa haçlı seferi düzenlemek için artan çabaları Şah'ın ve Kansu'nun Batılı devletlerle Osmanlı'ya karşı olan diplomatik ilişkileri nihayetinde herhangi bir düşmanca faaliyetle sonuçlanmadı (K.M. Setton, *The Papalık ve Doğu Akdeniz Ülkeleri*, ii; Bacque-Grammont, 135-45, 168).

1519 baharında Amasya vilayetinde kendisini Şah Veli ve Mehdi ilan eden Celal isimli bir dervişin liderliğinde yeni bir Kızılbaş Türkmen isyanının patlak vermesi Şah İsmail'in hala imparatorluk için en önemli tehdit olduğunu göstermiştir. İsyân zorlukla bastırıldı (Nisan 1519). Tahta çıktığında Selim'e ilk iş olarak Rodos ve Sakız adalarını fethetmesini tavsiye edilmişti. 1519'daki olağanüstü donanma hazırlıkları ve 100 kalyonun yapımı Venedik'te Rodos'a karşı yapılacak olan bir seferin işareti olarak algılandı (von Hammer, iv, 247-9). Fakat ertesi yıl Selim İstanbul'da Edirne'ye giderken Çorlu yakınlarında 8 Şevval 926/21 Eylül 1520 tarihinde vefat etmiştir. Tek oğlu Süleyman onu zorlanmadan takip etti.

İyi eğitim almış, İran şiirlerinden oluşan bir derleme yazmış ve bir Muhyiddin İbnül Arabi hayranı olan Selim aynı zamanda uzlaşmaz bir otokrat ve çabuk öfkelenen, acımasız biriydi.

Bibliyografya⁹

1. Archives. TKSA: Topkapi Sarayı Arsivi, nos. E. 6532, 5594, 5970, 6382, 3703, 6446, 3602, 3197, 5876, 12216, 6335, 6701, 6118, 6189, 7055, 7084, 6631, 6399, 6193, 3192, 6304, 5460, 5960, 6401, 12077, 5465, 6672, 5674, 5469, 4796, 5293, 3295, 6384, 2261, 4467, 11634, 8277, 5824, 4312, 6341, 6608, 5594, 6341, 10292, 6401, 5460, 7082, 5846, 9658, 5674, 6420, 4744, 8327, 6577, 5882, 9659, 8339, 6315, 2667, 6301, 10149, 6396, 7053, 6927, 6532, 5811, 6185, 12363, 7633, 6586, 5447, 9525, 6186, 3058, 6221, 7072, 8312, 6425, 6522, 7292, 6316, 5452, 6333, 3057, 6376, 6205, 5691, 7052, 2779, 12277, 6510; Başbakanlık, Osmanlı Arsivi: Ali Emiri Tasnifi, I. Selim Devri; Collections of documents: Feridun, *Munshê'ât al-selâtin*, İstanbul 1247, ii, 367-500; Sari 'Abd Allah, *Dustur al-inshâ*, Süleymaniye Library, Esad Ef. no. 3333; Tadjî-zade Dja'fer, *Münshê'ât*, Mevlana Miizesi Library, Konya no. 4935; Halil Edhem, *Mısır fethi mukaddemâtına 'âid muhimm bir wethika*, in *TTEM*, xix, no. 96 (1928), 30-6.

2. Chronicles. Hayder Çelebi, *Ruzname*, in Feridun, *Munshê'ât*, 458-500, is an official journal of Sellim's reign. For the *Selim-names* of Ishak, Shükri, Shirâzî Keshfî, Shirî, Muhyî, Sa'dî, Sudjudî, Djewrî, Djelâl-zâde Mustafa, Djelâl-zâde Sâlih, 'Arifî, Sa'd al-Dîn, İdris Abu'l-Fadl, 'Abd al-Kabîr, Lahmî, Thanîyî, Hayâtî, and Shuhûdî, see Şehabeddin Tekindağ, *Selimnamaler*, in *Tarih Enstitüsü Dergisi*, i (1970), 197-231, and Ahmet Uğur, *The reign of Sultan Selim I in the light of the Selim-name literature*, Berlin 1985; İsmet Parmaksızoğlu, *Üsküblü İshâk Çelebi ve Selimnamesi*, in *Tarih Dergisi*, iii (1951-52); General: İdris Bidlîsî, *Hasht bihisht*, TKS Library 1540; for Ibn Kemal (Kemal Pasha-zâde), *Tawârîkh-i âl-i 'Othmân*, defter IX, see Ahmet Uğur, above; Hadîdî, *Tawârîkh-i âl-i 'Othmân*, ms. B.L. Or. 12896; Silâhshûr (?), *Fethnâme-yi diyâr-i 'Arab*, ed. Tansel, in *TV*, no. 17, 294-320; no. 18, 430-54; Mustafa 'Alî, *Künh al-akhbâr*, Süleymaniye Library, Es'ad Efendi no. 2162; Sa'd al-Dîn, *Tâdj al-tawârîkh*, İstanbul 1280, 135-619; Rüstem Pasha, *Târîkh*, B.N. Paris, suppl. turc 1021; P. Horn, *Divân-i Yawûz Sultân Salîm*, Berlin 1908; Hasan Rumlu, *Ahsan al-tawârîkh*, ed. and tr. C.N. Seddon, Baroda 1934; Bidlîsî, *Sche-ref-nâme or histoire des Kourdes*, ed. W. Weliaminof-Zernov, St. Petersburg, 2 vols, 1860-2; Djâr Allâh al-Makkî, *al-Djewâhir al-hisân fî manâkib al-Sultân Suleymân ibn 'Othmân*, Dâr al-Mathnâwî, no. 360; Ahmad b. Zunbul, *Ghazawât al-Sultân Salîm Khan ma' al-Sultân al-Ghâwrî*, Cairo 1278, Tkish. tr. Ahmad Suhaylî, *Târîkh-i Misr al-Djedid*, İstanbul 1142; Ibn İyâs, *Badâi al-zuhûr fî wakâ'î' al-duhûr*, ed. Mohamed Mostafa, Cairo 1960; Shams al-Dîn Muhammad Ibn Tûlûn, *Mufâkahâ al-khillân fî hawâdith al-zamân*, ed. Muhammad Mustafa, Cairo 1952.

3. European sources and studies. Marino Sanuto, *I diarii*, vols. xv-xxx, Venice 1880-7; Eugenio Alberi, *Le relazioni degli ambasciatori al Senato durante il secolo decimosesto*, iii/3, Florence 1855; J. von Hammer, *GOR*, ii, Pest 1828, 376-541, Tkish. tr. M. 'Ata, *Dewlet-i 'Othmâniyye târîkhî*, iv, İstanbul

⁹ Bu bibliyografya EI²'nin kuralları gereği Arapça kaynakça usulüne göre Halil Hoca tarafından düzenlenmiştir. (Ç.N.)

1330, 95-256; Francesco Sansovino, *Gl'annali turcheschi*, Venice 1573; Çağatay Ulucay, *Yavuz Sultan Selim Nasıl Padişah Oldu?*, in *TD*, vi/9 (1946), 53-90, 117-42, viii/11-12 (1995), 185-200; Marie Therese Speiser, *Das Selimnâme des Sa'dî b. Abd ul-Mute'âl*, *Übersetzung*, Zurich 1946; Elke Eberhard, *Osmannische Polemik gegen die Safawiden im 16. Jahrhundert nach arabischen Handschriften*, Freiburg i. Breisgau, 1970; Irène Mélikoff, *Le problème kızılbash*, in *Turcica*, vi (1975), 49-67; Hanna Sohrweide, *Der Sieg der Safawiden in Persien und seine Rückwirkungen auf die Schiiten Anatoliens im 16. Jahrhundert*, in *Isl.*, ix (1965), 95-223; Faruk Sümer, *Safavi devletinin kuruluşu ve gelişmesinde Anadolu türklerinin rolü*, Ankara 1976; Adel Allouche, *The origin and development of the Ottoman-Safavid conflict, 906-962/1500-1555*, Berlin 1983; Şehabeddin Tekindağ, *Yeni Kaynak ve Vesikaların Işığı Altında Yavuz Sultan Selim'in İran Seferi*, in *TD*, xiii/22 (1968), 49-78; H. Jansky, *Die Eroberung Syriens durch Sultan Selim I*, in *MOG*, ii/3-4 (1926), 173-241; idem, *Die Chronik des Ibn Tulun als Geschichtsquelle über den Feldzug Sultan Selims I. gegen die Mamluken*, Vienna 1929; Celia J. Kerslake, *The correspondence between Selim I and Kdnuh al-Gawrî*, in *Priložija Orientalnu Filologiju*, xxx (Sarajevo 1980), 219-34; Palmira Brummet, *Ottoman seapower and Levantine diplomacy in the age of discovery*, New York 1994; Irene Beldiceanu-Steinherr, *Le règne de Selim I*, in *Turcica*, vi, 34-48; Selahattin Tansel, *Yavuz Sultan Selim*, Ankara 1969; J.-L. Bacqué-Grammont, *Les Ottomans, les Safavides et leurs voisins*, Istanbul 1987; Halil İnalcık, *Ottoman methods of conquest*, in *SI*, iii (1954), 103-29; idem, *Bursa and the commerce of the Levant*, in *JESHO*, iii (1960), 131-47; idem, *The heyday and decline of the Ottoman Empire*, in *Cambridge history of Islam*, Cambridge 1970; idem (ed.), *An economic and social history of the Ottoman Empire*, Cambridge 1994; Ö. L. Barkan, XV. ve XVI. Asırlarda Osmanlı İmparatorluğu'nda Ziraî Ekonominin Hukukî ve Mali esasları. I. Kanunlar, İstanbul 1943; B. Lewis, *A Jewish source on Damascus just after the Ottoman conquest*, in *BSOS*, x (1940), 180-4; C.H. Becker, *Barthold's Studien über Kalif und Sultan*, in *Isl.*, vi, 386-412; W. Hinz, *Das Steuerwesen Ostanatoliens im 15 und. 16. Jhd.*, in *ZDMG*, c (1950), 177-201.